

PRAKTIČNI VODIČ ZA STRATEGIJE SMANJENJA ŠTETE ZA NOVE PSIHOAKTIVNE SUPSTANCE (NPS)

Mart 2025

Autorka

Mihaela Blejan, ARAS – Asociația Română Anti-SIDA, Bukurešt, Rumunija

Saradnici

Monica Dan, ARAS – Asociația Română Anti-SIDA, Bukurešt, Rumunija

Vlatko Dekov, Healthy Options Project Skopje, Severna Makedonija

Nina Šašić, Nevladina Organizacija Re Generacija, Beograd, Srbija

Uređivanje i pregled

Adriana Curado, GAT – Grupo de Ativistas em Tratamentos, Lisabon, Portugal

Citirati kao

Blejan, M. (2025). *Praktični vodič za strategije smanjenja štete za nove psihoaktivne supstance (NPS)*. NextGen Harm Reduction: Tackling the Challenge of Emerging Psychoactive Drugs (NEHRD), Erasmus+.

Sekcija 1: UVOD-----	4
Sekcija 2: O PROJEKTU -----	4
SEKCIJA 3: METODOLOŠKE NAPOMENE-----	5
SEKCIJA 4: MODULI PRAKTIČNOG VODIČA -----	7
MODUL 1: “Drug Checking” -----	7
MODUL 2: Terapija supstitucije opioidima (OST) [58] -----	9
MODUL 3: Programi distribucije naloksona-----	11
MODUL 4: Učešće vršnjaka (<i>peers</i>) u smanjenju štete -----	13
MODUL 5: Kampanje informisanja i podizanja svesti -----	15
MODUL 6: Smanjenje štete u kontekstu <i>Chemsex</i> -a -----	17
MODUL 7: Onlajn servisi smanjenja štete -----	19
MODUL 8: Smanjenje štete u rekreativnim okruženjima -----	21
MODUL 9: Sobe za bezbednu upotrebu droga-----	23
MODUL 10: Programi zamene igala i špriceva-----	25
MODUL 11: Integrisani servisi smanjenja štete-----	27
MODUL 12: Treninzi i podizanje kapaciteta-----	29
MODUL 13: Saradnja između profesionalaca i servisa-----	31
MODUL 14: Dekriminalizacija i zagovaranje za promenu politika -----	33
MODUL 15: Finansiranje i održivost smanjenja štete -----	35
MODUL 16: Suočavanje sa stigmom u smanjenju štete -----	37
MODUL 17: Individualizovane preporuke za rad na smanjenju štete-----	39

SEKCIJA 1: UVOD

Smanjenje štete je pristup javnom zdravlju i ljudskim pravima koji ima za cilj smanjenje negativnih posledica upotrebe droga bez zahteva za apstinencijom. Širom Evrope i van nje, smanjenje štete je spasilo živote, sprečilo infekcije i ojačalo prava i dostojanstvo osoba koje koriste droge (OKD).

Ovaj vodič je osmišljen kao **praktični resurs za profesionalce koji rade u okviru servisa smanjenja štete** – od vršnjačkih radnika i terenskih timova do zdravstvenih radnika i koordinatora servisa. Fokusira se na nove psihoaktivne supstance (NPS) i nove obrasce upotrebe, nudeći na terenu proverene strategije, primere i resurse iz cele Evrope.

Svaki modul nudi kratka, fokusirana uputstva sa praktičnim savetima, primerima sa terena i linkovima ka relevantnim resursima. Može se koristiti kao referenca, alat za trening ili se direktno deliti timovima u različitim kontekstima – fiksnim lokacijama, mobilnim jedinicama, festivalima, noćnom životu, online platformama ili prihvatilištima.

SEKCIJA 2: O PROJEKTU

NextGen Harm Reduction: Tackling the Challenge of Emerging Psychoactive Drugs (NextGen Harm Reduction: Odgovor na izazove novih psihoaktivnih droga) je evropski projekat koji se bavi hitnom potrebom za obukom profesionalaca koji rade sa osobama koje koriste droge, posebno u kontekstu novih psihoaktivnih supstanci (NPS). Ko-finansiran od strane Evropske unije kroz Erasmus+ program, **NextGen Harm Reduction** traje od oktobra 2024. do septembra 2026. godine. Projekat ima za cilj da unapredi kapacitete smanjenja štete razvijanjem inovativnih odgovora na NPS kroz obuke, razmenu znanja i online servise podrške.

Partneri na projektu:

- **ARAS** – Rumunsko udruženje protiv AIDS-a (koordinator, Rumunija)
- **Re Generation** – Re Generacija (Srbija)
- **HOPS** – Healthy Options Project Skopje (Severna Makedonija)
- **GAT** – Grupo de Ativistas em Tratamentos (Portugal)

Zajedno, partneri donose stručnost u oblasti servisa zasnovanih na zajednici, smanjenja štete u noćnom životu, digitalnog terenskog (*outreach*) rada, prevencije HIV-a, vršnjačke podrške i zagovaranja politika.

SEKCIJA 3: METODOLOŠKE NAPOMENE

Ovaj praktični vodič razvijen je između **januara i marta 2025. godine**, u okviru projekta **NextGen Harm Reduction**. Vodič je zasnovan na istraživačkoj komponenti projekta i odražava zajedničko znanje konzorcijuma, uključujući praktični terenski rad, zajedničko učenje i stručne doprinose.

Vodič se oslanja na kvalitativni istraživački proces koji je kombinovao iskustva iz prakse sa međunarodnom razmenom znanja. Cilj mu je da prevede prakse iz stvarnog sveta u primenljiva uputstva koja se mogu prilagoditi različitim kontekstima smanjenja štete – od terenskih (*outreach*) i fiksnih servisa do noćnog života, podrške u okviru *chemsex*-a i *online* platformi.

Istraživački pristup

Razvoj ovog vodiča uključuje:

- **Pregled** politika, epidemioloških podataka i mapiranje praksi
- **Fokus grupe i intervjui** sa profesionalcima na terenu i ekspertima za smanjenje štete

Cilj je bio da se istraže:

- postojeće strategije i alati smanjenja štete koji se posebno odnose na upotrebu NPS
- izazovi u pružanju usluga, znanju i pravnim okvirima
- preporuke za jačanje odgovora smanjenja štete za NPS

Zemlje i učesnici

Istraživanje se fokusiralo na osam zemalja:

- **Portugal, Rumuniju, Srbiju, i Severnu Makedoniju** (projektne zemlje)
- **Španiju, Švajcarsku, Sloveniju, i Ujedinjeno Kraljevstvo** (referentne zemlje)

Total od **12 experata** podelilo je svoja iskustva i mišljenje kroz:

- Dve **onlajn fokus grupe** sa profesionalcima iz Portugala, Rumunije, Srbije, Severne Makedonije, Španije, Švajcarske i Slovenije
- Dva **individualna intervjua** sa ekspertima iz Ujedinjenog Kraljevstva i Švajcarske

Svi učesnici imali su direktno iskustvo u radu sa osobama koje koriste droge, uključujući korisnike NPS, a učestvovali su dobrovoljno i poverljivo.

Ovaj vodič sumira **najefikasnije intervencije smanjenja štete** identifikovane kroz istraživački proces i namenjen je kao **praktičan alat** za profesionalce, organizacije i zajednice koje rade na smanjenju rizika povezanih sa NPS. On podržava razmenu znanja i izgradnju kapaciteta za **socijalne radnike, terenske (outreach) timove, zdravstvene radnike, vršnjačke radnike i osobe koje koriste droge**.

SEKCIJA 4: MODULI PRAKTIČNOG VODIČA

MODUL 1: “Drug Checking”

Šta je?

Provera supstanci (drug checking/testiranje droga) omogućava osobama koje koriste droge da predaju mali uzorak supstance kako bi se analizirali njen hemijski sastav i jačina. To pomaže korisnicima da znaju šta konzumiraju, da razumeju potencijalne rizike i da donose bezbednije odluke.

Zašto je važno?

Kod novih psihoaktivnih supstanci (NPS), korisnici često ne znaju šta zapravo konzumiraju, naročito kada su droge pogrešno označene ili pomešane. Testiranje droga:

- Otkriva dodate supstance, opasne nečistoće ili neočekivane supstance
- Smanjuje rizik od predoziranja, loših iskustava („bad trip“) ili toksičnosti
- Gradi poverenje korisnika u servise kroz personalizovanu podršku
- Nudi zdravstvena upozorenja i javna obaveštenja u realnom vremenu

Kako funkcioniše?

- **Prikupljanje uzoraka:** Mali deo supstance predaje se anonimno.
- **Hemijska analiza:** Testiranje na licu mesta ili u laboratoriji (npr. FTIR, GC-MS)
- **Konsultacija o rezultatima:** Korisnici dobijaju povratne informacije u privatnom razgovoru.
- **Bezbednosna upozorenja:** Opasni nalazi mogu pokrenuti šira upozorenja zajednici.

Saveti za radnike koji rade direktno sa korisnicima

- Obezbedite da usluga ostane besplatna, brza (≤30 min), poverljiva i pristupačna korisnicima
- Koristite jasne, razumljive i neosuđujuće izraze pri objašnjavanju rezultata
- Uključite vršnjake u sprovođenje servisa – to gradi poverenje
- Ponudite relevantne savete za smanjenje štete na osnovu rezultata testa
- Budite spremni da razgovarate o mešanju, doziranju i alternativnim supstancama
- Delite upozorenja ili obaveštenja o opasnim serijama kada je to relevantno

Primeri iz prakse

- **The Loop (UK):** Nudi uslugu testiranja droga u gradskim sredinama i na festivalima, kao i javna upozorenja
- **Energy Control (Španija):** Sprovodi i usluge testiranja droga uživo i online, uz personalizovane povratne informacije
- **Kosmicare (Portugal):** Model testiranja droga usmeren na zajednicu, sa posebnim fokusom na NPS
- **DrogArt (Slovenija):** Aktivan u noćnom životu, kombinuje testiranje droga sa podrškom na licu mesta

Resursi i linkovi

The Loop (UK)

O testiranju droga

<https://wearetheloop.org/about-drug-checking>

Energy Control (Španija)

Usluga testiranja droga – Internacionalni Energy Control

<https://energycontrol-international.org/drug-testing-service/>

Kosmicare (Portugal)

Testiranje droga

<https://kosmicare.org/p23206877/>

DrogArt (Slovenija)

„Neću koristiti jer su rezultati loši“: Razumevanje uticaja servisa testiranja droga na promenu ponašanja u konzumiranju

<https://www.drogart.org/knjiznica/i-will-not-use-it-because-the-results-are-bad-understanding-the-influence-of-the-drug-checking-service-on-changing-consumption-behavior/>

Jellinek (Holandija)

Servis testiranja droga

<https://www.jellinek.nl/en/algorithm-drugs-behavior/drug-testing-service/>

Checkit! Wien (Austrija)

Testiranje droga

<https://checkit.wien/en/drug-checking/>

Trans European Drug Information (TEDI) Mreža

Testiranje droga na teritoriji evrope

<https://tedinetwork.org/drug-checking/>

MODUL 2: Terapija supstitucije opioidima (OST) [58]

Šta je?

OST, takođe poznata kao **terapija agonistima opioida (OAT)**, predstavlja osnovu smanjenja štete. To je medicinski tretman za osobe zavisne od opioida (poput heroina, fentanila, oksikodona), pri čemu se propisanim lekom zamenjuje droga koju koriste. **Cilj nije nužno apstinencija, već stabilizacija, smanjenje štete i poboljšanje kvaliteta života.** U nekim slučajevima, sintetički opioidi poput nitazena takođe se tretiraju buprenorfinom ili morfinom radi ublažavanja simptoma apstinencijalnog sindroma.

Najčešće korišćeni lekovi su:

- **Metadon** (potpuni opioidni agonist)
- **Buprenorphin/Suboxon** (delimični agonist)

Ovi lekovi smanjuju simptome apstinencije i žudnju za drogom, a da ne izazivaju intenzivan „high“ kao ulični opioidi.

Zašto je važno?

- **Spašava živote:** OST značajno smanjuje rizik od fatalnog predoziranja
- **Poboljšava stabilnost:** Osobe mogu da se fokusiraju na stanovanje, zaposlenje i međuljudske odnose
- **Smanjuje kriminal:** Osobe ne moraju da nabavljaju drogu na ilegalan način
- **Poboljšava zdravlje:** Smanjuje rizik od HIV-a, hepatitisa C i infekcija povezanih sa injektiranjem
- **Smanjuje stigmatu:** Povezuje ljude sa neosuđujućom, dugoročnom negom

OST predstavlja jednu od naučno najpotkrepljenijih intervencija u smanjenju štete i lečenju zavisnosti.

Kako funkcioniše?

1. **Procena:** Kliničar procenjuje zavisnost od opioida, medicinske potrebe i ciljeve lečenja
2. **Početak tretmana:** Osoba započinje terapiju metadonom ili buprenorfinom, obično uz nadzirano doziranje
3. **Stabilizacija:** Doza se prilagođava dok se ne postigne kontrola nad žudnjom i simptomima apstinencije
4. **Održavanje ili postepeno smanjenje:** Tretman može biti kratkoročan ili dugoročan, u zavisnosti od potreba osobe

Saveti za radnike koji rade direktno sa korisnicima

- **Izgradite poverenje i krenite od mesta gde se ljudi trenutno nalaze**
 - Nemojte pretpostavljati da svi žele apstinenciju — **stabilizacija je takođe validan cilj**
 - Normalizujte OST kao zdravstvenu intervenciju, a ne kao „poslednju opciju“
- **Podržite informisanu odluku**
 - Pomozite ljudima da razumeju razlike između **metadona i buprenorfina**

- Objasnite kako svaki lek deluje, moguće neželjene efekte i šta korisnici mogu da očekuju
- **Podstičite kontinuitet i otpornost**
 - Preskočene doze se dešavaju — pomozite ljudima da se ponovo povežu sa servisima bez osećaja srama
 - Slavite male uspehe: odlazak na zakazane termine, stabilizacija ili smanjenje upotrebe
- **Smanjite barijere**
 - Pomozite ljudima da se **registruju u klinikama, dobiju ličnu kartu ili prisustvuju procenama**
 - Zagovarajte doze za kućnu upotrebu kada je to moguće i bezbedno
- **Obratite pažnju na rizik od predoziranja**
 - Posebno tokom prekida tretmana, nakon izlaska iz zatvora ili pri promenama doze
 - Obezbedite pristup **naloksonu**

Primeri iz prakse

Ujedinjeno Kraljevstvo: OST je široko dostupna preko Nacionalne zdravstvene službe (NHS) i zajedničkih/komunitarnih servisa za tretman zavisnosti.

- Pilot-programi koriste dugodelujuće injekcije buprenorfina za osobe kojima je teško da svakodnevno dolaze na terapiju.

Španija: OST se pruža u specijalizovanim centrima za lečenje zavisnosti (CAD) u većini regiona

- Neki centri kombinuju **OST, programe zamene igala i špriceva**, kao i **servise za socijalnu reintegraciju**.
- U Kataloniji, **programi OST-a u zatvorima** smanjili su broj smrtnih slučajeva od predoziranja nakon puštanja na slobodu

Resursi i linkovi

Institut Trimbos

Servisi smanjenja štete u Holandiji: pregled

<https://www.trimbos.nl/wp-content/uploads/2022/02/AF1973-Harm-reduction-services-in-the-Netherlands.pdf>

NSW Health

Klinički konsenzus: Nitazeni – snažni sintetički opioidi u Australiji

<https://www.health.nsw.gov.au/aod/professionals/Pages/nitazenes-consensus.aspx>

INPUD – Međunarodna Mreža Osoba koje Koriste Droge

Smanjenje štete: najbolje i najgore prakse – globalna perspektiva

<https://inpud.net/resource/harm-reduction-best-and-worst-practices/>

MODUL 3: Programi distribucije naloksona

Šta je to?

Programi naloksona za kućnu upotrebu (Take Home Naloxone - THN) predstavljaju javnozdravstvene intervencije osmišljene da spreče **smrtne slučajeve usled predoziranja opioidima** distribucijom naloksona — leka koji spašava živote, patentiranog 1960. godine, odobrenog od strane FDA 1971, a čija je sprej formulacija odobrena u Evropi 2017. godine. Nalokson poništava efekte predoziranja opioidima i distribuira se **direktno osobama koje koriste droge**, njihovim prijateljima, porodici i radnicima u prvoj liniji (npr. vršnjačkim radnicima, osoblju prihvatilišta, terenskim tj. *outreach* radnicima).

Zašto je to važno?

Nalokson je bezbedan, brzo deluje i jednostavan je za upotrebu — što ga čini ključnim alatom za sprečavanje predoziranja pre nego što stigne hitna pomoć. Većina fatalnih predoziranja dešava se **u prvih 1–3 sata**, a hitne službe **često ne mogu da stignu dovoljno brzo**. Međutim, **porodica, prijatelji ili vršnjaci** obično su u blizini i mogu reagovati odmah — ako imaju nalokson i znaju kako da ga koriste.

Kako funkcioniše?

Programi naloksona za kućnu upotrebu (THN) obezbeđuju **besplatne nalokson setove i obuku** osobama koje su u riziku da svedoče ili da same dožive predoziranje opioidima — kako bi mogle da reaguju **brzo i efikasno i spasu život**.

Tipičan set sadrži:

- 1–2 doze naloksona (u spreju ili injekciji)
- Uputstvo za upotrebu
- Rukavice, alkoholne maramice
- Maska za veštačko disanje (opciono)

Saveti za radnike koji rade direktno sa korisnicima

- Nauči da prepoznaš znake predoziranja opioidima, stimulantima ili kombinacijom različitih supstanci. Posebno obrati pažnju na rizike kada se droge mešaju, koriste u samoći ili nakon perioda apstinencije.
- Nauči kako da reaguješ: pozoveš pomoć pomoć, daš nalokson i primeniš spasilačko/veštačko disanje.
- Podstiči ljude da nose nalokson i pokaži im kako se koristi.
- Naglasi važnost nekorišćenja u samoći i promoviši „buddy“ sisteme ili aplikacije..

Primeri iz prakse

Ujedinjeno Kraljevstvo: nalokson za kućnu upotrebu široko je dostupan preko NHS servisa za zavisnosti i servisa smanjenja štete:

- **Cranstoun-ov peer program PACKS** (Peer-Assisted Community Knowledge & Support) vršnjački radnici pakuju i distribuiraju nalokson setove.
- **Scottish Families Affected by Alcohol and Drugs** — usluga „click & deliver“ omogućava pojedincima i porodicama u Škotskoj da naruče setove online i dobiju ih diskretno poštom.
- **NHS Borders** integriše distribuciju naloksona u svoj put tretmana zavisnosti, kombinujući prevenciju predoziranja sa opioidnom supstitucionom terapijom i psihosocijalnom podrškom

Španija – Katalonija: Nalokson se distribuira od 2009. godine putem centara za smanjenje štete, detoksikacionih jedinica i terapijskih zajednica. Mobilne jedinice i sobe za bezbednu upotrebu droga takođe obezbeđuju nalokson i obuke za reagovanje na predoziranje

Resursi i linkovi

EUDA – Evropska Agencija za Droge

Nalokson za kućnu upotrebu: spašavanje života širom Evrope

https://www.euda.europa.eu/publications/topic-overviews/take-home-naloxone_en

Vlada Ujedinjenog Kraljevstva

Nalokson – nalokson spašava živote

<https://www.gov.uk/government/publications/acmd-naloxone-review/acmd-review-of-the-uk-naloxone-implementation-accessible>

Naloxone.org.uk

Resurs dostupan na nivou celog Ujedinjenog Kraljevstva za pristup naloksonu, obuke i zagovaranje.

<https://naloxone.org.uk/>

Cranstoun

Nalokson – servisi smanjenja štete

<https://cranstoun.org/help-and-advice/harm-reduction/naloxone/>

NHS Borders (Škotska)

Služba za lečenje zavisnosti Borders

<https://www.nhsborders.scot.nhs.uk/borders-addiction-service>

Škotske porodice pogođene alkoholom i drogama (SFAD)

Aplikacija za nalokson za kućnu upotrebu

<https://www.sfad.org.uk/support-services/take-home-naloxone-application>

Škotski Forum za Droge (SDF)

Vršnjački Nalokson Program

<https://sdf.org.uk/work/lived-and-living-experience/peer-naloxone/>

Agencija za javno zdravlje Katalonije

Program distribucije naloksona kao strategija prevencije predoziranja u Kataloniji

https://pnsd.sanidad.gob.es/noticiasEventos/agoraDGPNSD/2024/Agora19/20240425_XIX_AGORA_Colom_Farran_Joan_Subd_G_Adicciones_Agencia_Salut_Publica_Catalunya.pdf

MODUL 4: Učešće vršnjaka (*peers*) u smanjenju štete

Šta je?

Učešće vršnjaka podrazumeva uključivanje osoba sa ličnim iskustvom upotrebe droga — uključujući i one koji koriste nove psihoaktivne supstance (NPS) — kao deo servisa smanjenja štete. Vršnjaci pružaju podršku, informacije i predstavljaju pouzdanu vezu između servisa i zajednice.

Zašto je važno?

Vršnjaci razumeju realnost upotrebe droga i mogu da se povežu sa drugima na načine na koje profesionalci često ne mogu. Uključivanje vršnjaka:

- Gradi poverenje sa korisnicima servisa
- Smanjuje stigmatu i poboljšava pristup podršci
- Obogaćuje poruke smanjenja štete iskustvom iz stvarnog života
- Unapređuje kvalitet i relevantnost intervencija

Kako funkcioniše?

1. **Regrutacija:** identifikujte osobe sa ličnim iskustvom upotrebe droga koje su poštovane i kojima se veruje u zajednici
2. **Obuka:** obezbeđuje znanje o NPS, smanjenju štete, etici, komunikaciji i tehnikama podrške.
3. **Definisanje uloge:** vršnjaci mogu pružati informacije, sprovoditi terenski rad (*outreach*), pomagati u testiranju droga, distribuirati materijale ili pružati podršku u kriznim situacijama.
4. **Kontinuirana podrška:** nudi superviziju, podršku za mentalno zdravlje i mogućnosti za razvoj.

Saveti za radnike koji rade direktno sa korisnicima

- Cenite iskustvo iz prve ruke kao stručnost — tretirajte vršnjake kao ravnopravne članove tima.
- Kreirajte sigurna i neosuđujuća radna okruženja.
- Podržite vršnjake kroz jasno definisane uloge, ugovore i pravednu nadoknadu.
- Uključite vršnjake u planiranje i evaluaciju servisa.
- Obezbedite da vršnjaci imaju pristup obukama i emocionalnoj podršci.
- Prepoznajte da se uloge vršnjaka mogu razlikovati (volonteri, zaposleni na pola radnog vremena, samo terenski tj. *outreach* radnici i dr.).

Primeri iz prakse

- **Energy Control (Španija):** vršnjački timovi podržavaju testiranje droga i edukaciju na festivalima i u prostorima noćnog života.

- **Kosmicare (Portugal):** vršnjački radnici zajedno vode testiranje droga i intervencije bezbednije upotrebe, posebno usmerene na korisnike NPS.
- **Re Generacija (Srbija):** vršnjaci imaju centralnu ulogu u informativnim kampanjama i terenskom (*outreach*) radu u noćnom životu, gde dele materijale i pružaju podršku.
- **Međunarodno:** distribucija naloksona zasnovana na vršnjacima i saveti o bezbednijem injektiranju u terenskim (*outreach*) i fiksnim servisima.

Resursi i linkovi

International Energy Control (Španija)

O organizaciji i njenoj međunarodnoj misiji u smanjenju štete

<https://energycontrol-international.org/what-is-energy-control/>

Kosmicare (Portugal)

Psy-care i smanjenje štete u noćnom životu i na festivalima

<https://kosmicare.org/p23206848/>

Re Generacija (Srbija)

Organizacija za smanjenje štete i zagovaranje koju vode mladi

<https://www.regeneracija.org/>

EuroNPUD – Evropska mreža osoba Koje Koriste Droge

Vršnjačka distribucija naloksona: tehnički brifing (2023)

<https://www.euronpud.net/peerled-harm-reduction-1>

Evroazijska mreža za smanjenje štete (EHRA)

Priručnik za mlade i vršnjačke radnike: kako razgovarati sa mladima o drogama

E. Kurcevič, I. Jeziorska, I. Molnar, I. Gabor Takacs, K. Smukowska, P. Sarosi, R. Karczewski.

Vilnius, Lithuania, 2022

<https://drugeducationyouth.org/manual-on-drug-education/>

MODUL 5: Kampanje informisanja i podizanja svesti

Šta je?

Ove kampanje pružaju jasne i lako dostupne informacije o drogama, uključujući nove psihoaktivne supstance (NPS), kako bi pomogle ljudima da donose bezbednije odluke. Realizuju se putem štampanih materijala, terenskih (*outreach*) aktivnosti, događaja, društvenih mreža i vršnjačkih razgovora.

Zašto je važno?

Osobama koje koriste NPS često nedostaju tačne informacije o supstancama koje uzimaju, povezanim rizicima ili načinima smanjenja štete. Informativne kampanje:

- podstiču bezbednije obrasce ponašanja
- pomažu u prevenciji predoziranja i loših reakcija
- dopiru do ljudi koji se možda ne uključuju u formalne servise
- osporavaju stigmatu i dezinformacije

Kako funkcioniše?

- **Oblikovanje poruke:** koristite jednostavan, neosuđujući jezik prilagođen svojoj publici (npr. mladi, LGBTQ+ grupe, posetioci festivala).
- **Izbor kanala:** delite informacije putem letaka, plakata, društvenih mreža, veb-sajtova, aplikacija ili razgovora uživo.
- **Vršnjačka podrška:** uključite osobe sa ličnim iskustvom u kreiranje i sprovođenje sadržaja.
- **Redovno ažuriranje:** uključite upozorenja o novim supstancama, savete za bezbedniju upotrebu i informacije o servisima.

Saveti za radnike koji rade direktno sa korisnicima

- Fokusirajte se na praktične savete, poput određivanja doze, izbegavanja mešanja droga, hidratacije i okruženja (setting).
- Koristite zanimljive formate: infografike, video snimke, mimove, plejliste, reel-ove.
- Distribuirajte materijale u rizičnim okruženjima (npr. žurke, festivali, onlajn platforme).
- Prilagodite materijale marginalizovanim grupama — npr. informacije o bezbednijem seksu i upotrebi droga za MSM i trans korisnike.
- Uvek povežite informacije sa dostupnim servisima (testiranje, savetovanje i dr.).

Primeri iz prakse

- **ReGeneration (Srbija):** pruža informacije na žurkama i festivalima, pri čemu vršnjaci dele materijale poput kondoma, maramica i brošura.
- **Energy Control (Španija):** koristi onlajn platforme i štampane letke za deljenje upozorenja o NPS, saveta o doziranju i vodiča za bezbedniju upotrebu.
- **DrogArt (Slovenija):** nudi digitalne savete za smanjenje štete na TikTok-u i Instagramu, i organizuje info-standove u prostorima noćnog života.

Resursi i linkovi

Re Generacija (Srbija)

Istraživanja i publikacije o mladima, upotrebi droga i smanjenju štete

<https://www.regeneracija.org/istrazivanja-i-publikacije/>

Energy Control (Španija)

Informacije o supstancama – efekti, rizici i bezbednija upotreba

<https://energycontrol.org/sustancias/>

DrogArt (Slovenia)

Info point – materijali za bezbedniju upotrebu i informacije o drogama

<https://www.drogart.org/info-tocka/>

PsyCare UK

Smanjenje štete na festivalima i događajima

<https://www.psycareuk.org/harm-reduction>

MODUL 6: Smanjenje štete u kontekstu *Chemsex-a*

Šta je?

Chemsex podrazumeva upotrebu droga pre ili tokom seksa, najčešće među gej, biseksualnim i drugim muškarcima koji imaju seks sa muškarcima (MSM). Sesije mogu trajati satima ili danima i često uključuju NPS, poput sintetičkih katinona (npr. 3-MMC, mefedron) ili GHB/GBL.

Zašto je važno?

Chemsex može povećati rizik od:

- HIV-a, hepatitisa i drugih polno prenosivih infekcija (STI)
- predoziranja i razvoja zavisnosti od droga
- problema sa mentalnim zdravljem (npr. anksioznost, psihoza, depresija)
- seksa bez pristanka i seksualnog nasilja
- stigme i socijalne izolacije

Smanjenje štete u ovom kontekstu pomaže u smanjenju neposrednih rizika, povezivanju ljudi sa servisima i ponudi bezbednijih alternativa — bez osuđivanja.

Kako funkcioniše?

- **Pristupajte sa empatijom:** gradite poverenje nudeći siguran prostor za razgovor bez stigme.
- **Obezbedite setove za smanjenje štete:** uključite kondome, lubrikante, sterilne igle i špriceve, alate za bezbednije šmrkanje/injektiranje i informacije o drogama.
- **Delite strategije:** promovišite kontrolu doze, hidrataciju, odmor, pristanak i planiranje (npr. kontakt za hitne slučajeve).
- **Povežite sa podrškom:** podstičite redovne provere seksualnog zdravlja, mentalnozdravstvenu podršku i vršnjačke *check-in* susrete.

Saveti za radnike koji rade direktno sa korisnicima

- Prepoznajte da *Chemsex* nije samo vezan za upotrebu droga – obratite pažnju i na mentalno, emocionalno i seksualno zdravlje.
- Uključite vršnjake koji razumeju kulturu i dinamiku *chemsex-a*.
- Ponudite terensku (*outreach*) i onlajn podršku za one koji ne mogu ili ne žele da pristupe servisima uživo.
- Koristite savete za smanjenje štete koji odražavaju stvarne obrasce upotrebe (npr. mešanje droga, duge sesije, upravljanje „*come-down*“ fazom).
- Budite inkluzivni i svesni interseksionalnih iskustava (npr. rasa, HIV status, trans identitet).

Primeri iz prakse

- **ChemSafe (Španija):** nudi testiranje droga, smernice za bezbedniji seks, podršku za mentalno zdravlje i onlajn konsultacije.
- **Kosmicare (Portugal):** pruža neosuđujuću podršku osobama uključenim u kemseks, uključujući i psihološku negu.
- **ChemSex Support (Ujedinjeno Kraljevstvo):** vršnjački terenski rad (outreach), grupe i individualne savete za smanjenje štete u Londonu i drugim gradovima.

Resursi i linkovi

Chemsafe

Informacije, analiza supstanci i savetovanje o seksualnosti

<https://www.chem-safe.org/>

Chemsex.info

Chemsex Vodiči (Španija/Internationalni)

<https://chemsex.info/guias-de-chemsex/>

Behance

Chemsex smanjenje štete

<https://www.behance.net/gallery/97448161/Chemsex-risk-reduction>

London Friend (UK)

Chemsex program podrške za LGBTQ+ zajednice

<https://londonfriend.org.uk/chemsex-support/>

Change Grow Live (UK)

Chemsex program podrške i savetovanje za eksperte.

<https://www.changegrowlive.org/chemsex-support-professionals>

Dianova International

Članci i projekti vezani za Chemsex.

<https://www.dianova.org/tag/chemsex/>

Re Generacija

ReGeneracijin ultimativni vodič kroz chemsex

<https://www.regeneracija.org/chemsex-srbija/>

MODUL 7: Onlajn servisi smanjenja štete

Šta je to?

Onlajn servisi smanjenja štete pružaju podršku, edukaciju i informacije o upotrebi droga — posebno NPS — putem digitalnih alata. To može uključivati veb-sajtove, platforme za razmenu poruka, telefonske linije za pomoć, društvene mreže i mobilne aplikacije.

Zašto je važno?

Mnogi ljudi — naročito mladi ili oni koji prvi put koriste — traže informacije o drogama na internetu. Onlajn servisi:

- nude anonimnost i privatnost
- dopiru do ljudi koji izbegavaju ili ne mogu da pristupe podršci uživo
- obezbeđuju brze odgovore i ažurne informacije
- pružaju podršku korisnicima u različitim okruženjima i državama

Kako funkcioniše?

- **Dostupne informacije:** veb-sajtovi ili platforme nude činjenice o supstancama, doziranju, rizicima i kombinacijama.
- **Podrška jedan-na-jedan:** neki servisi nude *live chat*, savetovanje putem e-pošte ili SOS linije za personalizovano vođstvo.
- **Digitalno testiranje droga:** korisnici mogu poslati uzorke i dobiti rezultate i upozorenja onlajn.
- **Društvene mreže i aplikacije:** koriste se za deljenje novosti, upozorenja, vršnjačkih saveta i promociju bezbednijih praksi.

Saveti za radnike koji rade direktno sa korisnicima

- Sadržaj neka bude činjeničan, neosuđujući i prilagođen za mobilne uređaje.
- Obezbedite da informacije budu ažurne i lako razumljive.
- Koristite bezbedne platforme za *chat* i povratne informacije kako biste očuvali poverljivost.
- Povežite digitalne servise sa lokalnim upućivanjem (npr. klinike za seksualno zdravlje, mentalno zdravlje, terenski tj. *outreach* timovi).
- Pratite onlajn trendove i izraze u žargonu — prilagodite tome svoj stil komunikacije.

Primeri iz prakse

- **Energy Control (Španija):** nudi testiranje droga uz laboratorijsku analizu i onlajn rezultate testova; vodi digitalne kampanje.
- **Kosmicare (Portugal):** pruža psihološku podršku putem onlajn četa ili video poziva.

- **SafeZone (Švajcarska):** nudi savetovanje i pravne savete onlajn, uz alate za upravljanje situacijama povezanim sa drogama.
- **Infodrogas VIH (Španija):** veb-aplikacija koja proverava interakcije između HIV terapije i rekreativnih droga.

Resursi i linkovi

SafeZone.ch

Onlajn savetovalište za zavisnosti i upotrebu droga (Švajcarska)

<https://www.safezone.ch/de/>

InfoDrogas VIH

Interakcije droga i antiretrovirusnih lekova kod HIV/AIDS-a

<https://infodrogas-vih.org/interacciones-drogas-antirretrovirales-vih-sida.html>

HIT UK

Stayin' Alive – resursi za prevenciju predoziranja

<https://www.hit.org.uk>

Cranstoun

DrugBot – AI Chatbot za smanjenje štete

<https://cranstoun.org/news/ai-meets-harm-reduction-drugbot-launches-across-the-uk/>

New Horizons Yorkshire

BuddyUp – Besplatna i poverljiva aplikacija za osobe koje same koriste droge

<https://nyhorizons.org.uk/resource/buddy-up/>

PsychonautWiki

Kolaborativna platforma za informacije o drogama

<https://psychonautwiki.org/>

Erowid

Iskustva, efekti i bezbedna upotreba psihoaktivnih supstanci

<https://www.erowid.org/>

TripSit

Tabela kombinacija droga i podrška za smanjenje štete

<https://tripsit.me/>

Drugs and Me

Edukacija o drogama zasnovana na dokazima za bezbedniju upotrebu

<https://www.drugsand.me/>

MODUL 8: Smanjenje štete u rekreativnim okruženjima

Šta je to?

Ovaj pristup donosi servise smanjenja štete na festivale, u klubove, na žurke i u prostore noćnog života. Cilj je da se smanje rizici povezani sa upotrebom droga u okruženjima gde ljudi često koriste NPS i druge supstance..

Zašto je važno?

Rekreativna okruženja nose visok rizik zbog:

- upotrebe više različitih droga istovremeno (mešanje supstanci)
- vrućine i gužvi
- nedostatka odmora, hrane i hidratacije
- ograničenog pristupa informacijama ili pomoći
- vršnjačkog pritiska i niske svesti o rizicima

Smanjenje štete u ovim prostorima poboljšava bezbednost, sprečava hitne situacije i čini podršku vidljivijom i dostupnijom.

Kako funkcioniše?

- **Prisutnost na licu mesta:** info štandovi sa osobljem, *chill-out zone* (zone za odmor) ili mobilni timovi koji nude materijale za smanjenje štete i savete.
- **Testiranje droga:** anonimna analiza supstanci uz povratne informacije o rizicima.
- **Distribucija materijala:** voda, kondomi, čepići za uši, maramice, filteri, vitamini i użine.
- **Vršnjačka podrška:** vršnjaci obučeni da pruže informacije, prvu pomoć, emocionalnu podršku i upućivanje na servise.

Saveti za radnike koji rade direktno sa korisnicima

- Prilagodite svoj pristup događaju i publici (npr. muzički stil, starosni raspon, tip prostora).
- Koristite vizuale i kratke poruke — bućna okruženja nisu pogodna za duge razgovore.
- Pružite osnovnu zdravstvenu podršku (zone za odmor, saveti o hidraciji, prepoznavanje znakova predoziranja).
- Izgradite odnose sa organizatorima, obezbeđenjem i medicinskim osobljem unapred.
- Obezbedite da vaša prisutnost bude prijateljska, nenadzorna i neosuđujuća.
- Ako je moguće, nastavite podršku i nakon događaja — povežite korisnike sa servisima posle festivala ili žurke.

Primeri iz prakse

- **Energy Control (Španija):** postavlja info-standove i organizuje testiranje droga na velikim muzičkim događajima; pruža i individualno savetovanje na licu mesta.
- **Kosmicare (Portugal):** obezbeđuje sigurne prostore, psihološku podršku i informacije o NPS na festivalima.
- **Safer Clubbing & SaferParty (Švajcarska):** distribuiraju materijale i nude testiranje droga i hitnu podršku.
- **DrogArt (Slovenija):** kombinuje terenski rad (*outreach*), testiranje i vršnjačku podršku u prostorima noćnog života.

Resursi i linkovi

International Energy Control

O nama

<https://energycontrol-international.org/what-is-energy-control/>

Kosmicare

Kosmicare na Boom Festivalu

<https://www.boomfestival.org/boom-guide/kosmicare>

Safer-Clubbing

Droge I bezbedniji klabinig

<https://www.saferclubbing.ch/saferuse>

Safer Party

Testiranje droga i resursi za bezbedniji noćni život (Cirihi)

<https://www.saferparty.ch/>

DrogArt

Safer Party Arhiva (Slovenija)

<https://www.drogart.org/manj-tvegana-zabava/>

PsyCare UK

Smanjenje štete na žurkama i festivalima

<https://www.psycareuk.org/harm-reduction>

MODUL 9: Sobe za bezbednu upotrebu droga

Šta je to?

Sobe za bezbednu upotrebu droga (DCR) su bezbedni i higijenski prostori u kojima ljudi mogu koristiti unapred nabavljene droge pod nadzorom obučenog osoblja. Njihov cilj je da spreče predoziranja, smanje prenos zaraznih bolesti i povežu korisnike sa zdravstvenim i socijalnim servisima.

Zašto je važno?

Sobe za bezbednu upotrebu droga:

- Smanjuju smrtnu slučajevu od predoziranja i medicinske hitne slučajevu
- Smanjuju širenje HIV-a, hepatitisa i drugih infekcija
- Nude ulaznu tačku u sistem nege za osobe koje koriste droge
- Smanjuju javnu upotrebu droga i nebezbedno odlaganje opreme
- Stvaraju neosuđujući, prostor niskog praga (koji minimizira prepreke ili uslove za pristup, prim. prev.) za kontakt

Posebno su važne za korisnike NPS ili nepoznatih supstanci, gde efekti i rizici mogu biti nepredvidivi.

Kako funkcionišu?

- **Upotreba sa supervizijom:** osoblje (medicinske sestre, socijalni radnici) prati konzumaciju i interweniše u hitnim slučajevima.
- **Bezbednija upotreba:** sterilna oprema i higijenski prostor smanjuju zdravstvene rizike.
- **Saveti za smanjenje štete:** o doziranju, mešanju, injektiranju ili pušenju.
- **Upućivanje:** povezivanje ljudi sa zdravstvenim servisima, stambenom podrškom, detoks programima i servisima za mentalno zdravlje.

Neke sobe za bezbednu upotrebu droga (DCR) takođe nude testiranje droga, vršnjačku podršku i osnovnu medicinsku negu.

Saveti za radnike koji rade direktno sa korisnicima

- Budite prijemčivi, dosledni i neosuđujući — poverenje je ključno.
- Omogućite fleksibilne obrasce upotrebe (injektiranje, pušenje, šmrkanje) gde god je moguće.
- Dajte prioritet anonimnosti korisnika i pravnoj zaštiti.
- Prilagodite savete korisnicima NPS — nove supstance mogu zahtevati dodatni nadzor.

- Obezbedite miran, čist i provetren prostor sa pristupom vodi i osnovnoj nezi.
- Obučite osoblje za reagovanje na predoziranje, negu zasnovanu na razumevanju traume i deeskalaciju konflikata.

Primeri iz prakse

- **Švajcarska:** pionir u razvoju soba za bezbednu upotrebu droga (DCR) niskog praga, uključujući automate za igle i špriceve i medicinsku negu unutar samih prostora.
- **Portugal:** DCR-ovi su deo nacionalne politike, sa planovima za širenje.
- **Ujedinjeno Kraljevstvo:** Glazgov je 2025. otvorio svoj prvi legalni DCR.
- **Španija:** integrisani servisi koji obezbeđuju DCR zajedno sa testiranjem i savetovanjem.

Resursi i linkovi

UniAktuell

Kako je uspostavljena prva soba za kontrolisanu upotrebu droga na svetu (Švajcarska)

https://www.uniaktuell.unibe.ch/2023/bericht_fixerstuebli/index_eng.html

CONTACT Suchthilfe (Švajcarska)

Kontakt tačka za osobe zavisne od droga

<https://www.contact-suchthilfe.ch/angebotsdetails/anlaufstelle>

BBC Vesti

Sobe za bezbednu upotrebu droga u Portugalu su važne, poručuju korisnici

<https://www.bbc.com/news/av/uk-scotland-66582353>

Channel 4 Vesti

Prva soba za kontrolisanu upotrebu droga u Ujedinjenom Kraljevstvu [video]

<https://www.youtube.com/watch?v=MFze-CrwTu4>

MODUL 10: Programi zamene igala i špriceva

Šta je to?

Programi zamene igala i špriceva (NSP) obezbeđuju sterilan pribor za injektiranje (a često i druge materijale za upotrebu droga) osobama koje koriste droge putem injektiranja. Na taj način pomažu u prevenciji širenja infekcija poput HIV-a i hepatitisa B/C, kao i u smanjenju štete povezane sa injektiranjem..

Zašto je važno?

Programi zamene igala i špriceva (NSP):

- Sprečavaju transmisiju krvno prenosivih virusa (HIV, HBV, HCV)
- Smanjuju infekcije kože i mekog tkiva
- Promovišu bezbednije prakse injektiranja
- Obezbeđuju kontakt tačke za druge servise podrške
- Pomažu u prevenciji predoziranja kroz distribuciju naloksona i edukaciju

Ovi programi takođe podržavaju prelazak na bezbednije metode upotrebe ili na tretman, kada i ako osoba to želi.

Kako funkcionišu?

- **Distribucija:** obezbeđuje se sterilan pribor za injektiranje — igle, špricevi, filteri, alkoholne maramice, sterilna voda, kašičice i dr.
- **Vraćanje:** podstiče se bezbedno odlaganje upotrebljenih materijala putem kutija za odlaganje ili punktova za zamenu.
- **Edukacija:** pružaju se saveti o bezbednijoj upotrebi, uključujući negu vena, higijenu i prevenciju predoziranja.
- **Upućivanje:** korisnici se povezuju sa zdravstvenim servisima, testiranjem, stambenom podrškom, psihosocijalnom podrškom i tretmanom zavisnosti, ukoliko to zatraže.
- **Dodatni setovi:** mogu uključivati kondome, materijale za pušenje/šmrkanje i nalokson.

Saveti za radnike koji rade direktno sa korisnicima

- Budite neosuđujući i fleksibilni — omogućite anonimni i lako dostupan pristup.
- Obezbedite materijale besplatno i bez obaveze vraćanja.
- Produžite radno vreme ili koristite mobilne jedinice za teško dostupne grupe.
- Pružajte materijale i za injektiranje i za neinjektiranje (npr. folije, usnici).
- Obučite osoblje da savetuje o prelascima na bezbednije metode konzumacije.

- Prilagodite materijale korisnicima NPS (npr. nepoznati rizici injektiranja, sintetički katinoni)

Primeri iz prakse

- **Portugal:** nacionalni NSP programi integrisani su u servise smanjenja štete i terenske (*outreach*) aktivnosti.
- **Švajcarska:** automati za špriceve dostupni 24/7 podržavaju pristupačnost.
- **Srbija i Severna Makedonija:** organizacije zasnovane na zajednici (NGO) vode NSP programe kroz terenski (*outreach*) rad.
- **Španija:** mnogi NSP programi integrisani su u fiksne servise i mobilne jedinice.

Resursi i linkovi

Policy Commons

CRESCER: Integrisani servisi smanjenja štete u Lisabonu, Portugal (2021)

<https://policycommons.net/artifacts/4424651/lisbon-portugal-crescer-background-integrated-services/5221270/>

CONTACT Suchthilfe

SPUT – Program zamene špriceva (Švajcarska) <https://www.contact-suchthilfe.ch/angebotsdetails/sput-spritzenumtausch>

MODUL 11: Integrirani servisi smanjenja štete

Šta je to?

Integrirani servisi kombinuju više vrsta podrške — medicinsku, socijalnu, psihološku i smanjenje štete — na jednom mestu ili kroz koordinisana upućivanja. Cilj je da se ponudi sveobuhvatna nega koja odgovara raznovrsnim i promenljivim potrebama ljudi..

Zašto je to važno?

Osobe koje koriste droge često se suočavaju sa složenim izazovima, kao što su beskućništvo, problemi mentalnog zdravlja ili hronična oboljenja. Integrirani servisi:

- smanjuju teret snalaženja u više različitih sistema
- povećavaju pristup nezi uklanjanjem prepreka
- poboljšavaju ishode baveći se socijalnim determinantama zdravlja
- obezbeđuju kontinuitet i fleksibilnost podrške

Za korisnike NPS-a, integracija pomaže da se obezbede brže reakcije na nove rizike i bolje upravljanje nepoznatim supstancama.

Kako funkcioniše?

- **Multidisciplinarni timovi:** radnici u smanjenju štete, medicinske sestre, socijalni radnici, psiholozi i vršnjački radnici sarađuju.
- **Jedna tačka pristupa:** drop-in centri, mobilne jedinice ili digitalni hubovi koji povezuju korisnike sa različitim servisima.
- **Koordinacija slučajeva:** osoblje deli informacije i upućivanja (uz saglasnost) kako bi obezbedilo neprekinutu negu.
- **Servisi mogu obuhvatati:**
 - testiranje droga i NSP programe (zamena igala i šprica)
 - testiranje i lečenje HIV/HCV/STI
 - podršku za mentalno zdravlje
 - pomoć pri obezbeđivanju stambenog prostora
 - pravnu pomoć
 - seksualno i reproduktivno zdravlje

Saveti za radnike koji rade direktno sa korisnicima

- Najpre izgradite poverenje — mnogi korisnici su već doživeli stigmatu u drugim servisima.
- Obezbedite da obuka osoblja uključuje negu zasnovanu na razumevanju traume i kulturološki kompetentnu negu.

- Pružite fleksibilne termine i pristup niskog praga (bez lične karte, bez uputa).
- Usko sarađujte sa spoljnim servisima — uključujući bolnice i prihvatilišta.
- Dizajnirajte servise orijentisane na korisnike — uključite klijente u planiranje i davanje povratnih informacija.
- Koristite jasnu komunikaciju između timova kako biste izbegli praznine ili dupliranje usluga.

Primeri iz prakse

- **Portugal:** GAT nudi testiranje, povezivanje sa negom, savetovanje i smanjenje štete za osobe koje koriste droge na jednoj lokaciji.
- **Severna Makedonija:** HOPS integriše pravne, socijalne i zdravstvene servise za osobe koje koriste droge.
- **Rumunija:** ARAS pod jednim krovom nudi kombinovane usluge HIV testiranja, NSP programe (zamena igala i šprica), servise mentalnog zdravlja i preventivne aktivnosti, uz terenski (*outreach*) rad i zagovaranje u zajednici.
- **Švajcarska:** centri Fondacije Contact obezbeđuju DCR (sobe za bezbednu upotrebu droga), NSP, testiranje, savetovanje i koordinaciju slučajeva na jednom mestu

Resursi i linkovi

GAT Portugal

HIV, HEpC I servisi smanjenja štete

<https://www.gatportugal.org/servicos?fbrefresh=89127348912>

HOPS – Healthy Options Project Skopje (Severna Makedonija)

Drop-in Centri i Terenski rad za osobe koje koriste droge i seksualne radnike_ce

<https://hops.org.mk/drop-in-centri-terenski-timovi/>

ARAS – Romanian Anti-AIDS Association

ARAS u akciji: smanjenje štete, prevencija, i terenski rad u Rumuniji

<https://arasnet.ro/aras-in-actiune/>

CONTACT Suchthilfe (Švajcarska)

Servisi niskog praga, uključujući sobe za bezbednu upotrebu droga (DCR), programe zamene igala i špriceva i terenski rad

<https://www.contact-suchthilfe.ch/angebote/>

MODUL 12: Treninzi i podizanje kapaciteta

Šta je to?

Treninzi i aktivnosti za podizanje kapaciteta usmereni su na pružanje podrške profesionalcima u oblasti smanjenja štete – uključujući vršnjačke edukatore, zdravstvene i socijalne radnike, kao i druge edukatore. Fokus je na razvoju veština, alata i znanja koji su im potrebni da bi efikasno pružali podršku osobama koje koriste droge, posebno u kontekstu novih psihoaktivnih supstanci (NPS).

Zašto je to važno?

Nove droge, promene u obrascima upotrebe, ali i kompleksne zdravstvene potrebe zahtevaju kontinuirano učenje. Treninzi:

- povećavaju samopouzdanje i kompetencije osoblja
- unapređuju kvalitet servisa i uključivanje korisnika
- obezbeđuju da timovi budu u toku sa trendovima u vezi sa NPS i odgovorima na njih
- podržavaju etičku praksu zasnovanu na razumevanju traume i poštovanju ljudskih prava
- pomažu standardizaciju pristupa između različitih servisa i regiona

Kako to funkcioniše?

- **Ključne teme:** rizici i efekti NPS, strategije bezbednije upotrebe, odgovor na predoziranje, testiranje droga, smanjenje stigme.
- **Meke veštine:** motivacioni intervju, deeskalacija, kulturološka kompetentnost, nega zasnovana na razumevanju traume.
- **Formati:** radionice uživo, onlajn moduli, sesije koje vode vršnjaci, praćenje rada (shadowing), razmene u zajednici.
- **Kontinuirano učenje:** osvežavajuće sesije, vršnjački fidbek, debriefinzi, studijske posete i događaji za razmenu znanja.
- **Treneri:** mogu uključivati stručnjake za smanjenje štete, vršnjake sa ličnim iskustvom, istraživače i zdravstvene radnike.

Saveti za radnike koji rade direktno sa korisnicima

- Prilagodite trening ulozi osoblja (npr. terenski tj. *outreach* rad, klinički rad, vršnjački rad, krizni odgovor).
- Koristite realne scenarije i diskusije slučajeva kako biste razvili primenjeno znanje.
- Uključite perspektive osoba koje koriste droge — kao trenere, a ne samo kao studije slučaja.

- Obezbedite prostor za timsku refleksiju i emocionalnu obradu (posebno nakon kriznih situacija).
- Povežite se sa lokalnim i međunarodnim mrežama kako biste pristupili besplatnim ili povoljnim treninzima.
- Dokumentujte šta funkcioniše — izgradite zajedničku biblioteku ili alatku za obuke.

Primeri iz prakse

- **Španija:** Energy Control organizuje treninge o rekreativnoj upotrebi droga, digitalnom terenskom (*outreach*) radu u i kemseksu za NVO i zdravstvene radnike.
- **Srbija:** ReGeneration nudi edukacije koje vode vršnjaci za timove za terenski rad (*outreach*) u noćnom životu i zaposlene u socijalnim službama.
- **Correlation – Evropska mreža:** pruža višjejezične vebinare, priručnike i e-learning o NPS, terenskom (*outreach*) radu, predoziranju i stigmati.

Resursi i linkovi

ABD – Asociación Bienestar y Desarrollo

Kursevi i radionice o smanjenju štete i socijalnoj inkluziji

<https://abd.org/en/courses/>

Correlation – European Harm Reduction Network (C-EHRN)

Online Vebinari 2022

<https://correlation-net.org/2022/05/11/online-webinars-2022/>

MODUL 13: Saradnja između profesionalaca i servisa

Šta je to?

Saradnja u smanjenju štete znači da stručnjaci iz različitih sektora - zdravstva, socijalne zaštite, terenskog rada, zastupanja i politike - rade zajedno kako bi bolje podržali ljude koji koriste droge, uključujući i one koji koriste nove psihoaktivne supstance.

Zašto je to važno?

Nijedna pojedinačna služba ne može da zadovolji sve potrebe ljudi koji koriste droge. Saradnja:

- Pruža holističiju negu usmerenu na osobu
- Poboljšava puteve upućivanja i kontinuitet podrške
- Podstiče zajedničko učenje i najbolje prakse
- Podržava brže reagovanje na nove supstance ili krize
- Pomaže u izgradnji jačeg i otpornijeg ekosistema za smanjenje štete

Kako funkcionise?

- **Formalna partnerstva:** Uspostavljanje memoranduma o razumevanju ili neformalnih sporazuma o radu između službi
- **Interdisciplinarni timovi:** Kombinovanje medicinske, psihološke, socijalne i stručnosti vršnjaka
- **Zajedničko planiranje slučaja:** Redovni sastanci radi koordinacije nege i diskusije o složenim situacijama
- **Zajedničko zastupanje:** Ujedinjenje oko ključnih pitanja kao što su finansiranje, stigma i pravna reforma
- **Međunarodne mreže:** Učestvovanje u razmeni znanja sa drugim zemljama i regionu

Saveti za radnike koji rade direktno sa korisnicima

- Izgradite odnose između sektora — prisustvujte njihovim događajima, pozovite ih na svoje
- Razjasnite uloge i odgovornosti prilikom zajedničkog rada na slučajevima
- Koristite zajednički jezik i netehničke termine gde je to moguće
- Poštujte različite profesionalne kulture i metode rada
- Uključite ljude koji koriste droge kao saradnike — ne samo korisnike usluga
- Dokumentujte zajedničke akcije i rezultate kako biste ojačali učenje i odgovornost

Primeri iz prakse

- **Portugal:** Neke opštinske mreže za smanjenje štete uključuju nevladine organizacije, javne subjekte i predstavnike organa za sprovođenje zakona.
- **Srbija i Severna Makedonija:** ReGeneration i HOPS koordiniraju sa službama za mentalno zdravlje, HIV i droge.
- **Švajcarska:** Interdisciplinarni DCR timovi se redovno sastaju sa bolnicama, policijom i lokalnim zdravstvenim vlastima.
- **Međunarodna mreža:** Transevropska mreža za informacije o drogama (TEDI) – evropska mreža terenskih službi za proveru droga koje dele stručnost, podatke i upozorenja za rane trendove u vezi sa drogama.

Resursi i linkovi

C-EHRN – Correlation European Harm Reduction Network

Resursi i alati za saradnju, uključivanje vršnjaka i smanjenje štete u Evropi

<https://www.correlation-net.org/>

Trans-European Drug Information (TEDI) Network

Evropska mreža službi za proveru droga deli upozorenja, podatke i prakse saradnje

<https://tedinetwork.org/>

Learn Addiction (EU)

Besplatan modul e-učenja o smanjenju štete za interdisciplinarne timove

<https://www.learnaddiction.eu>

MODUL 14: Dekriminalizacija i zagovaranje za promenu politika

Šta je to?

Dekriminalizacija podrazumeva ukidanje krivičnih kazni za posedovanje i upotrebu droga za ličnu upotrebu. Zagovaranje politika u smanjenju štete odnosi se na napore da se utiče na zakone, finansiranje i javno razumevanje kako bi se podržali zdravstveni odgovori na upotrebu droga — uključujući pristup uslugama smanjenja štete.

Zašto je to važno?

Kriminalizacija podstiče stigmatu, obeshrabruje ljude da traže pomoć i stvara nebezbedne uslove za upotrebu droga. Dekriminalizacija:

- Smanjuje prepreke za zdravstvene usluge i usluge smanjenja štete
- Promoviše pristup javnog zdravlja umesto kažnjavanja
- Smanjuje smrtnu slučajevu od predoziranja i prenos HIV/HCV-a
- Poboljšava zaštitu ljudskih prava ljudi koji koriste droge
- Stvara prostor za inovacije — kao što su provera droga i kontrola rizika

Zastupanje politika osigurava da se smanjenje štete ne samo toleriše već i podržava, da mu se obezbede resursi i da se proširuje.

Kako funkcioniše?

- **Pravna reforma:** Ukida krivične sankcije za upotrebu i posedovanje droga za ličnu upotrebu; sprovesti administrativne ili zdravstvene alternative
- **Zastupanje:** Uključuje donosiocima odluka, civilno društvo i javnost kroz kampanje, izveštaje i dijalog
- **Koalicije:** Saradnja sa vršnjačkim organizacijama, grupama za ljudska prava i zdravstvenim savezima
- **Prikupljanje dokaza:** Koriste se istraživanja i životno iskustvo da bi se demonstrirao uticaj smanjenja štete i šteta od kriminalizacije
- **Unos u politiku:** Učestvovuje se u konsultacijama, dizajniranju strategije i praćenju politike o drogama na nacionalnom i nivou EU

Saveti za radnike koji rade direktno sa korisnicima

- Budite svesni svog nacionalnog pravnog okvira — i njegovih praktičnih uticaja na korisnike usluga
- Obučite osoblje da reaguje na odgovarajući način ako se korisnici plaše hapšenja ili diskriminacije
- Dokumentujte kako kriminalizacija utiče na vaš rad (npr. gubitak kontakta, nevoljnost za testiranje supstanci)

- Delite mišljenja korisnika usluga — njihova iskustva su moćni alati za promene
- Sarađujte sa advokatima, istraživačima i zagovornicima kako biste izgradili snažne predloge politika
- Promovišite dekriminalizaciju kao korak ka zdravlju, a ne legalizaciji svih supstanci

Primeri iz prakse

- **Portugal:** Dekriminalizovana upotreba droga za ličnu upotrebu 2001. godine; ovaj model je podržao razvoj i proširenje usluga smanjenja štete.
- **Švajcarska:** Legalizovane usluge smanjenja štete kao deo nacionalne strategije za borbu protiv droga
- **Ujedinjeno Kraljevstvo (Škotska):** Zagovaranje je dovelo do otvaranja prvog legalnog centra za upravljanje drogama u Glazgovu 2025. godine
- **EHRA i INPUD:** Regionalne i globalne mreže koje se zalažu za reformu politike zasnovanu na dokazima o ljudskim pravima i smanjenju štete

Resursi i linkovi

Transform Drug Policy Foundation

Dekriminalizacija droga u Portugalu: Razjašnjavanje situacije

<https://transformdrugs.org/blog/drug-decriminalisation-in-portugal-setting-the-record-straight>

EMCDDA

Pregled Švajcarske (2023)

https://www.emcdda.europa.eu/countries/drug-reports/2023/switzerland_en

The Guardian

„Sve oči uprte u Glazgov“: Prva legalna soba za konzumiranje droga u Velikoj Britaniji spremna za otvaranje

<https://www.theguardian.com/society/2025/jan/10/all-eyes-are-on-glasgow-uk-first-legal-drug-consumption-room-ready-open>

EHRA – Eurasian Harm Reduction Association

Regionalna mreža koja promoviše smanjenje štete i politiku droga zasnovanu na pravima u Istočnoj Evropi i Centralnoj Aziji

<https://harmreductioneur.org/>

INPUD – International Network of People who Use Drugs

Globalna mreža za zastupanje koja brani prava ljudi koji koriste droge

<https://inpud.net/>

MODUL 15: Finansiranje i održivost smanjenja štete

Šta je to?

Ovo se odnosi na obezbeđivanje finansijskih i strukturnih resursa potrebnih za sprovođenje usluga smanjenja štete tokom vremena — uključujući i one koje se bave novim psihoaktivnim supstancama (NPS). Održivo finansiranje omogućava da usluge budu dosledne, brze i inovativne..

Zašto je važno?

Mnoge službe za smanjenje štete suočavaju se sa:

- Kratkoročnim ili nepouzdanim finansiranjem
- Smanjenjima povezanim sa merama štednje ili političkim promenama
- Nedostacima u pokrivenosti (npr. ruralna područja, festivali, mesta za hemseks)
- Pregorevanjem zbog nestabilnosti osoblja ili niskih plata

Stabilno, dugoročno finansiranje:

- Obezbeđuje kontinuitet usluge i zadržavanje osoblja
- Omogućava proširenje i inovacije (npr. onlajn usluge, provera droga)
- Gradi poverenje sa korisnicima usluga
- Podržava istraživanje, obuku i praćenje

Kako funkcioniše?

Javno finansiranje: Zalaganje za namenske budžete za smanjenje štete na nacionalnom i lokalnom nivou

Partnerstva: Saradnja sa javnim zdravstvom, socijalnim službama, službama za mentalno zdravlje, stanovanjem i nevladinim organizacijama

Raznovrsni izvori: Kombinovanje podrške vlade, EU, fondacija ili privatnog sektora

Zastupanje: Korišćenje dokaza, svedočenja i podataka za zastupanje smanjenja štete kao suštinskog javnog zdravlja

Praćenje i izveštavanje: Demonstriranje rezultata radi održavanja i povećanja finansiranja

Saveti za radnike koji rade direktno sa korisnicima

- Pratite uticaj vaših usluga — čak i male tačke podataka pomažu
- Uključite ljude koji koriste droge u zagovaranje finansiranja — njihovi glasovi su važni
- Identifikujte ključne praznine: Gde je finansiranje najhitnije potrebno (npr. provera droga)?

- Mapirajte i izgradite odnose sa finansijerima — pozovite ih da posete
- Pripremite jednostavne, snažne materijale koji pokazuju da smanjenje štete spasava živote i novac
- Planirajte održivost od početka nove usluge ili pilot projekta

Primeri iz prakse

- **Portugal:** Mreže civilnog društva se zalažu za izdvojeno javno finansiranje za smanjenje štete
- **Španija:** Timovi za smanjenje štete kombinuju opštinske, regionalne i međunarodne grantove za projekte
- **Švajcarska:** Smanjenje štete je ugrađeno u nacionalnu zdravstvenu politiku sa namenskim finansiranjem
- **Istočna Evropa:** EHRA podržava zastupanje vođeno od strane zajednice za obnavljanje budžeta za smanjenje štete nakon povlačenja donatora

Resursi i linkovi

R3 – Portugalska Mreža za smanjenje štete

Strateške preporuke za jačanje javnih politika smanjenja štete (Sažetak o politici, projekat REBOOT 2024–2025)

<https://drive.google.com/file/d/1T070FilQiHz3dRI5MZNZ201cQUGgrcaD/view?usp=sharing>

AIDS Action Europe

Vodič za mehanizme finansiranja programa za smanjenje štete u EU

https://www.aidsactioneurope.org/sites/default/files/HA%20React%20D2_WP8_8March2018-FINAL_0.pdf

EHRA – Eurasian Harm Reduction Association

Smanjenje štete u vremenima represije i smanjenja budžeta

<https://harmreductioneurasia.org/news/hr-in-times-of-repression-and-budget-cuts/>

Harm Reduction International

Povećanje finansiranja za smanjenje štete

<https://hri.global/topics/funding-for-harm-reduction/increasing-funding-for-harm-reduction/>

Harm Reduction International

Kriza finansiranja smanjenja štete (Izveštaj o finansiranju HRI za 2024. godinu)

https://hri.global/wp-content/uploads/2024/06/HRI_Funding-Report-2024_AW_080724.pdf

MODUL 16: Suočavanje sa stigmom u smanjenju štete

Šta je to?

Stigma se odnosi na negativne stavove, stereotipe i diskriminaciju usmerene ka ljudima koji koriste droge. Pojačavaju je zakoni, medijski narativi, prepreke u pružanju usluga, pa čak i zdravstveni sistemi. Suočavanje sa stigmom je neophodno kako bi usluge smanjenja štete bile dostupne i efikasne.

Zašto je važno?

Stigma:

- Obeshrabruje ljude da koriste usluge
- Dovodi do diskriminacije u zdravstvu, stanovanju i zapošljavanju
- Povećava izolaciju, stid i probleme mentalnog zdravlja
- Pojačava nebezbednu upotrebu droga i tajnost
- Potkopava napore za smanjenje štete tako što upotrebu droga predstavlja kao moralni propust umesto kao zdravstveni problem

Kako funkcioniše?

- **Jezik je važan:** Koristite jezik sa poštovanjem, koji stavlja osobu na prvo mesto (npr. „osoba koja koristi droge“ umesto „zavisnik“ ili „narkoman“)
- **Uključivanje vršnjaka:** Uključite ljude sa životnim iskustvom u sve aspekte dizajna i pružanja usluga
- **Obučite osoblje:** Osposobite sve članove tima da prepoznaju i ospore stigmatu — kod sebe i drugih
- **Javne kampanje:** Koristite medije, priče i činjenice da biste promenili stavove javnosti
- **Zalažite se za pravne i političke promene:** Zakoni o dekriminalizaciji i smanjenju štete smanjuju strukturnu stigmatu

Saveti za radnike koji rade direktno sa korisnicima

- Počnite razmišljanjem o sopstvenim predrasudama - niko nije imun na stigmatu
- Ponudite anonimne usluge niskog praga gde se ljudi osećaju bezbedno
- Izbegavajte osuđujući govor tela, ton ili pretpostavke u interakcijama
- Slavite napredak i autonomiju, ne samo apstinenciju ili započinjanje lečenja
- Radite sa zajednicama koje su najviše pogođene stigmom (npr. žene, LGBT+ korisnici, migranti, ljudi koji injektiraju drogu)
- Delite priče o uspehu koje pokazuju otpornost, a ne samo probleme

Primeri iz prakse

- **Portugal:** GAT i druge organizacije promovišu vršnjačko vođstvo i pristupe „ništa o nama bez nas“
- **Velika Britanija:** Kampanje organizacije Release and Transform imaju za cilj humanizaciju ljudi koji koriste droge i pozivaju na dekriminalizaciju
- **Španija:** Smanjenje štete koje vode vršnjaci na festivalima normalizuje bezbedniju upotrebu i smanjuje sramotu
- **Istočna Evropa:** Praćenje koje vode ljudi koji koriste droge od strane zajednice dokumentuje diskriminatorne prakse u službama

Resursi i linkovi

INPUD & Youth RISE

Šteta od upotrebe droga: kriminalizacija, dezinformacije i stigma

<https://inpud.net/the-harms-of-drug-use-criminalisation-misinformation-and-stigma/>

Release (UK)

Pravni saveti o drogama

<https://www.release.org.uk/drugs-legal-advice/>

INPUD

Reči su važne! Jezička izjava i referentni vodič

<https://inpud.net/words-matter-language-statement-reference-guide/>

MODUL 17: Individualizovane preporuke za rad na smanjenju štete

Šta je to?

Individualizovane preporuke su prilagođene strategije za smanjenje štete zasnovane na jedinstvenim okolnostima svake osobe, obrascima upotrebe droga, zdravstvenom stanju i ciljevima. Fokusiraju se na autonomiju, bezbednost i poverenje — ne na univerzalni savet.

Zašto je važno?

Svako koristi supstance drugačije. Ljudi mogu imati različite tolerancije, nivoe rizika, motivacije ili potrebe. Personalizovani pristup:

- Poštuje dostojanstvo i autonomiju osobe
- Gradi poverenje i održava ljude angažovanim
- Bolje reaguje na složene potrebe (npr. upotreba više droga, *chemsex*, beskućništvo)
- Podstiče informisane, bezbednije izbore umesto nerealnih očekivanja

Kako funkcioniše?

- **Prvo slušajte:** Razumite šta osoba želi — a ne šta pretpostavljate
- **Zajednička procena:** Razgovarajte o vrsti/vrstama droge koja se koristi, učestalosti, okruženju, načinu primene i ciljevima
- **Ponudite opcije:** Bezbedniji načini upotrebe, alati za izbegavanje mešanja, informacije o novim supstancama, podrška za mentalno zdravlje
- **Praćenje:** Ostanite dostupni, prilagodite savete ako se njihova situacija promeni
- **Obezbedite poverljivost:** Ovo gradi poverenje, posebno u kriminalizovanim ili marginalizovanim okruženjima

Saveti za radnike koji rade direktno sa korisnicima

- Izbegavajte jezik „trebalo bi“ ili „mora“ – nudite izbore, a ne pravila
- Koristite razgovore o smanjenju štete da biste izgradili vezu, a ne kontrolu
- Budite spremni da prelazite sa teme na temu – upotreba droga se često preklapa sa stanovanjem, seksom, traumom i preživljavanjem
- Ne pretpostavljajte da je apstinencija cilj – podržite ljude tamo gde se nalaze
- Delite tačne, iskrene informacije – to pomaže ljudima da donose bolje odluke
- Budite otvoreni o tome šta vaša služba može, a šta ne može da ponudi – postavite jasne, poštovajuće granice

Primeri iz prakse

- **Energy Control (Španija):** Pruža personalizovane povratne informacije o rezultatima provere droga sa praktičnim savetima za smanjenje štete.
- **ReGeneration (Srbija):** Koristi vršnjački dijalog kako bi prilagodio savete različitim okruženjima — klubovima, festivalima, onlajn.
- **SafeZone (Švajcarska):** Nudi poverljive onlajn konsultacije, prilagođene brigama svakog korisnika.

Resursi i linkovi

SafeZone.ch (Švajcarska)

Onlajn konsultacije o zavisnostima i drogama (dostupno na više jezika)

<https://www.safezone.ch/fr/>

Razvoj smernica za smanjenje štete

Razmatranja o uključivanju potrošača (uključivanje vršnjaka u dizajn usluga)

<https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC9948926/>